DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.54996>**Makale türü:** Araştırma makalesi**Article type:** Research article

Geliş tarihi 12.15.2021

Submitted date

Kabul tarihi 24.02.2022

Accepted date

Elektronik yayın tarihi 28.02.2022

Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Yücekaya, H. (2022). Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı-Venedik Ticareti. *Journal of History School*, 56, 1-24.

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE OSMANLI-VENEDİK TİCARETİ

Hüsnü YÜCEKAYA¹**Öz**

Venedik, Deniz ticaretiyle varlığını 1100 yıl devam ettiren özgün bir devlettir. Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki etkinliğinin artması, beklentinin aksine Venedik'in ticaretini kolaylaştırmıştır. Venedikli tüccarların belgelere yansıyan en belirgin özellikleri pragmatik tutumlarıdır. Venedik'in Osmanlı limanlarındaki ticari başarısında en önemli pay, Balyosun öncülüğünde Venedik Konsoloslarıdır. Yine uzak iç limanlar arasında çok etkin bir Osmanlı diplomasisinin varlığı da kayıtlarda net bir biçimde görülmüştür. Belgelerde, Beyoğlu'ndaki Venedik kolonisinin büyümesi ile etkinliğinin artmasına dair iz ve belirtiler tespit edilmiştir. Konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmaların geneli, Venedik arşivlerine dayanmaktadır. Bu durum mukayese imkânı açısından bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Osmanlı Arşivi'ndeki tasnif çalışmalarının yakın dönemlere kadar devam etmesinden dolayı konuyla ilgili oldukça fazla sayıda belge birikmiştir. Yapılan araştırmanın yöntemi çerçevesinde Osmanlı arşiv belgelerini esas alan bir çalışma yürütülmüştür. Bu sayede Osmanlı-Venedik ilişkileri ile ilgili bir görüş zenginliği ve çeşitlilik amaçlanmıştır. Çalışmanın en önemli hedefi ise Osmanlı-Venedik ilişkilerinin özgün yönlerini tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Venedik, Balyos, Deniz Ticareti, Korsanlık.

Ottoman-Venice Trade According to the Ottoman Archive Records

Abstract

Venice is a unique state that maintained its existence for 1100 years through maritime trade. Contrary to expectations, the increasing influence of the Ottoman Empire in the

¹Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, husnu.yucekaya@hbv.edu.tr, Orcid: 0000-0002-0017-7514

Eastern Mediterranean facilitated Venetian trade. The most distinctive quality of Venetian merchants reflected in the documents is their pragmatic attitude. The most important share in the Venetian commercial success in the Ottoman ports belongs to the Venetian Consuls under the leadership of the Bailo. Again, the existence of a very effective Ottoman diplomacy between distant inner ports has been clearly observed in the records. In the documents, traces and indications regarding the growth of the Venetian colony in Beyoğlu and the increase in its influence have been identified. Most of the previous studies on the subject are based on the Venetian archives. This fact stands out as a shortcoming in terms of the possibility of comparison. Since the classification work in the Ottoman archives has continued until recent times, a large number of documents have accumulated on the subject. Within the framework of the method of the research conducted, a study based on Ottoman archival documents has been carried out. In this way, a richness of viewpoints and a diversity on Ottoman-Venetian relations has been aimed. The most important goal of the study, on the other hand, is to determine the original aspects of Ottoman-Venetian relations.

Keywords: Venice, Bailo, Maritime Trade, Piracy.

GİRİŞ

Venedik, Akdeniz’de bilinen en önemli denizci devlettir. Erken Orta Çağ’dan itibaren bütün askeri gücünü deniz ticaretinden almış ve yine bu ticareti devam ettirebilmek için güçlü bir donanmaya sahip olmuştur. 1797’de işgal edildiği zamana kadar bin yüz yıl ayakta kalmıştır. Kuşkusuz, üzerinde durulmayı gerektirecek kadar kendine özgü bir devlet modelidir. Bir şehir devleti formunda kurulduğu lağün etrafında tarih boyu “Most Serene Republic” (Parker, 2004: 88) en huzurlu devlet olarak tanımlanarak; Hırvatistan, Slovenya, Karadağ, Yunanistan, Arnavutluk, Kıbrıs ve pek çok deniz aşırı bölgelerde etkinliği ve mülkleri bulunmuştur. Öylesine bir trafik kurgulanmıştır ki bütün ticari serüven dönüp dolaşıp Venedik limanlarında son bulmaktaydı. Kendiliğinden gelişen bir pazar ekonomisi ve kendi inisiyatifleri içinde bir çeşit ekonomik diyalektik meydana gelmiştir (Braudel, 2017, s.28)

Venedik’in Osmanlı Devleti’nden önce bölgede Bizans, Selçuklular, Aydın ve Mentеше beylikleriyle ticari ilişkileri ve anlaşmaları olmuştur. Osmanlı Devleti’nin bölgede etkinliğinin artmasıyla Akdeniz’deki dengeler yeniden değişmiştir. İstanbul’un fethine kadar Ceneviz Karadeniz’de yegâne ticari güçtür. Ancak İstanbul’un fethinden sonra Ceneviz’in Karadeniz’deki durumu kökünden sarsılmıştır (Turan,1968, s.248; Pedani, 2013, s.44) Öte yandan, Venedik’in Akdeniz’deki etkinliği Osmanlı ilerleyişine rağmen daha da gelişip serpilmiştir. Venedik’in kara ordusuyla desteklenmemesine rağmen emsalsiz ticaret armadası nevi şahsına münhasır bir durum arz etmektedir. Bu özgün durum, Osmanlı

Devleti'yle kurmuş olduğu ilişkiye de yansır. Ticaretin yanında Osmanlı Devleti'nin iç uzak limanlarındaki taşımacılığı da Venedikli gemiciler üstlenmiştir (Mumcu, 2014, s.15-16).

Osmanlı Arşivi'nde tasnif edilmiş belgelerin sayısının her geçen gün artması ve konu üzerinde daha önce yapılan araştırmaların, tasnife yeni açılmış metinlerden mahrum kalması bu konuda bir eksiklik olarak görülebilir. Osmanlı-Venedik ticari ilişkileri iki önemli özgün hususu da içinde barındırmaktadır. Birincisi yeterli kara ordusu olmayan ve muazzam bir deniz ticareti yeteneğine sahip olan bir gücün bin yüz yıl ayakta kalabilmesinin sırlarıdır. İkincisi ise denizcilik deneyimi olmayan, kara ordularıyla anılan bir milletin; denizlerde böylesine gücü olan bir devletin etkinliğini uzun bir süre kırmaması ve sınırlandırmasıdır. Buraya bir üçüncü husus daha eklenebilir: birbirleriyle savaş zamanlarında dahi zayıflasa bile kopmayan ticari ilişkiler, çok özgün ve üzerinde durulmayı gerektiren meselelerdir.

Konuyla ilgili yapılan araştırmaların geneli yurt dışında yayınlanmış olup Venedik kaynaklarını esas alan çalışmalardır. Osmanlı arşivlerinin her geçen gün yeni tasnif metinleri yayınlanan zengin kaynakları bu konudaki eksik olan bakış açısına yeni bir projeksiyon sunacaktır. Osmanlı Arşivi tasnif metinlerinde 200'den fazla belge incelenmiş, bu belgelerin yarıya yakını transkript edilmiş ve 53 tanesi kullanılmıştır. Bu süreç Osmanlı-Venedik ticari ilişkilerine neredeyse hiç bakılmayan bir açıdan bakma imkânı vererek mukayese çerçevesini genişletmiştir.

1. Osmanlı-Venedik Ticareti Bağlamında Siyasi İlişkiler

Osmanlı-Venedik siyasi ilişkilerinin temeli ticarete dayanmaktadır. Osmanlı arşiv belgelerine yansıyan görüntü iki devletin örneği kendinden ve özgün bir siyasi diyalog geliştirdikleri yönündedir. Bunun en önemli sebebi büyük bir coğrafyanın ticari olarak birbirine bağlanması ve mecburiyetlerdir.

1.1. Siyasi İlişkiler

Osmanlı-Venedik ilişkileri, Osmanlı Devlet adamlarının kurgulayıp uzun bir sürede dengede devam ettirdikleri çok bilinmeyenli bir denklemi andırır. Denklem bir ucunda ilginç bir rekabet ilişkisi olan Venedik ve Ceneviz bulunmaktadır. Ceneviz'in Karadeniz limanları ve İstanbul üzerindeki gücünden dolayı, Osmanlı devlet adamları Venedik'i dengeleyici bir unsur olarak görmüşlerdir. Esasen Cenova devlet arşivinde de Osmanlı Devleti ile ticari ilişkilere dönük belge sayısı azdır (Doğan, 2017, s.22). Karadeniz'de Osmanlı hâkimiyetinin sağlanması ve İstanbul'un fethi sonrası Osmanlı Devleti, hâkimiyet sahasını Akdeniz'e doğru kaydırmıştır. İstanbul'un fethi donanmayı

sınama imkânı vermiş ve Venedik karşısında donamanın yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Osmanlılar 1490'lerden sonra Akdeniz'de hâkimiyet kurmaya başlamışlardır. Osmanlıların Akdeniz'de belirginleşmesine kadar en önemli güç Venedik'tir. Dalmaçya ve Ege Denizi'ndeki birçok yer Venedik'in etkinlik sahası içerisindeydi. 1204 yılında Girit'i haçlılardan satın almışlar: 1489'da da Kıbrıs'a sahip olmuşlardır. Venedik bu bölgeleri Osmanlılara karşı savundu ve savaştı. 1415-1419 yıllarında Venedikle ilk defa yapılan savaşta, Osmanlı donanması oldukça ağır kayıplar verdi. Selanik'in Osmanlılar tarafından ele geçirildiği dönemde ikinci savaş gerçekleşti. 1423-1430 savaşlarını takiben 1469'dan fasıllarla 1540'a kadar üç kez savaşıldı. Kıbrıs'ın fethinde 1570-1573 ve Girit'in fethi vesilesiyle 1645'ten 1699'a kadar savaşlar oldu. En son 1714-1718 yıllarında savaşıldı.

Kıbrıs'ın fethi ve Girit'in fethiyle ilgili savaşlar Venedik'in Doğu Akdeniz'deki üstünlüğünü yok etti. Osmanlı-Venedik siyasi ilişkilerinin nevi şahsına münhasır yönleri vardır. Kıbrıs'ın Osmanlıların eline geçmesinden sonra bile 1645 deniz savaşlarına kadar Osmanlı-Venedik ilişkileri artarak devam etmiştir (Erdoğan, 2003, s.67). 16. yüzyıldan itibaren Akdeniz'deki dengede her ne kadar rekabet denizlere çok inmise de bir üçüncü güç olarak Habsburglar'ın ortaya çıkışı dengeyi değiştirmiştir. Habsburg İmparatorluğu'nun Avrupa'da nüfuzunu arttırması Venedik tarafında dikkatli hareket edilmesini gerektiren bir siyasi programı ortaya çıkarmıştır. Venedik politikasının en önemli unsuru, silahlı mücadeleden uzak durarak, diplomasi ve ittifaklar yolu ile ülke toprak bütünlüğünü ve adeta bir kutsal amaç gibi gördükleri Doğu Akdeniz ticaretini kaybetmeden devam ettirmektir (Otman, 2019, s.144-145). 1525'te Fransua'nın Şarlken'e esir düşmesi, 1527'de Habsburglar'ın Roma'ya girmesi Venedik'i telaşlandırdı. Venedik, lagünü savunmak için tüm askerî gücünü teksif ederek, Şarlken'in dikkatini üzerlerinde tutmamaya çalıştılar. Diplomatik münasebetini güçlü tuttuğu ve ticari partnerliğini kaybetmek istemediği Osmanlı Devleti'yle ise yakınlığını korudu. Macaristan'ın Habsburg kontrolüne girme ihtimali, Venedik'i telaşlandırıyor. İstanbul'da bulunan diplomatları aracılığı ile Habsburglar'ın dünya hâkimiyetine göz diktiğine ve Macaristan'da Ferdinand'ın nüfuzunun artmasının Osmanlı'nın çıkarlarına aykırı olacağına Osmanlıları ikna etmeye çalışıyordu. Venedik büyüyen Habsburg tehlikesine karşı başlarda Osmanlılarla iyi ilişkilerini devam ettirmeye çok dikkat etmiştir. Kanuni'nin yaptığı 1532 Alman seferi sırasında, Venedik tarafsızlığını korumayı sürdürdü. Papa'nın ve Şarlken'in tüm ısrarlarına karşı karadan ve denizden destek vermeyi reddetti, olası bir saldırı karşısında saflarını teksif eden Venedik, Doğu Akdeniz'e 60 silahlı kalyon yolladı. Donanma kaptanına tamamen tarafsız kalması ve asla karşılık vermemesi emredildi. Venedik hem Osmanlı tarafından çok çekiniyor

hem de kendisi açısından hayati önemde olan Doğu Akdeniz limanlarındaki imtiyazlarını kaybetmek istemiyordu.² İbrahim Paşa döneminde Venedik’le ilişkilerin en iyi dönem olduğu düşünülebilir. İbrahim Paşa’nın gözden düşmesiyle Venedik’in Osmanlı-Avusturya dengesindeki tarafsız duruşu Osmanlı dünyasında ikiyüzlü bir siyaset olarak değerlendirilmiştir. Hatta en büyük yaşam güdüsü ticaret olan Venedik, düşmanla ittifak yapmakla suçlanmıştır. İbrahim Paşa’nın idamından bir yıl sonra yapılan Korfu seferinin de meşruiyet zeminini bu düşünce oluşturur (Gelibolulu Mustafa Âli, 2009, s.221). Yine, Venedik’in Habsburglar’la barış şartlarını kabul etmesi Osmanlı’ya karşı sadakatinin sorgulanmasına yol açtı. Koron’a yapılan saldırıda da Venedik’in destek verdiği düşünüldü (Celâlzâde Mustafa Çelebi, 2011, s.193-194).

Osmanlı Devleti, Avusturya’nın Venedik üzerinde denetim kurmasını istemiyordu. Çünkü Balkan topraklarından sonra Adriyatik’ten de kuşatılma tehlikesiyle karşı karşıya kalırdı. Venedik için ise Osmanlı Devleti dışarıya açılan tek kapıydı. 17. yüzyıldan itibaren Osmanlıların Habsburglar karşısında kesin bir başarısının olmayışı, Venedik’in diplomasisinde değişikliğe yol açmış, kendi varlığı ve kazanımları için siyasi dengeyi Habsburg tarafına doğru kaydırmaya başlamıştır (Otman, 2019, s.148). Karlofça ve Pasarofça antlaşmalarında Venedik ile yapılan müzakerelerin ötesinde asıl muhatap Avusturya’dır (Doğan, 2017, s.18). Venedik Cumhuriyeti’nin 1797’de ortadan kalkışına kadar da bu durum devam etmiştir.

Siyasi ilişkilerin bozulduğu dönemlerde Osmanlı Tarafının en doğal tepkisi ticari engellemeler şeklinde ortaya çıkmıştır. Aslında Kanuni döneminin ortalarından itibaren Venedik’e kuşkuyla bakılmaya başlanmıştır. Başlarda Papa’nın baskılarına rağmen tarafsız kalan Venedik, konjonktürün değişmesiyle Osmanlı Devleti’ne karşı tarafsız olmaktan ziyade tarafsız görünme telaşına düşmüştür. 17. yüzyıldan itibaren ise Venedik için Avusturya hem yakın hem de hemen sınırındaki, idare edilmesi gittikçe zorlaşan tehlikeli bir güçtür. Venedik açısından, vazgeçilmez Doğu Akdeniz limanlarının sahibi Osmanlılar’la hemen sınırlarındaki Habsburgları, dengelemenin güçlüğü ortadadır. 16 ve 17. yüzyıllara ait Osmanlı arşiv belgelerinden çıkarılabilecek genel sonuç, Venedik’i ticaretle terbiye etme siyasetinin uygulandığı yönündedir. 18. yüzyıldan itibaren ise

² Venedik 15-16 yüzyıllarda kesin bir biçimde, Avrupa’da Osmanlı Devleti’nin müttefikidir. Osmanlı Devleti’nin işe politikasının devamı için de bu gereklidir. Venedik’e İspanya ve özellikle Avusturya tarafından yönelen tehdit aynı zamanda Osmanlı devletine yönelmiş sayılırdı. Venedik’in belirtilen devletler karşısında alacağı yenilgi Adriyatik bölgesinin bu devletler tarafından kontrolünü getirirdi dolayısıyla Osmanlı Devleti’nin Mora, balkanlar ve Doğu Akdeniz’de kuşatılması sonucunu doğurur (Öztürk ve Aksın, 2012, s.153-154).

Venedik’le yapılan müzakerelerde, perde arkasında Viyana sarayının olduğu aşikârdır.

Bu çerçevede belgelerde oldukça fazla sayıda örnekler vardır. 1560 tarihinde Eğriboz Adası yöneticisi ve kadısına gönderilen hükümde üç parça Venedik gemisine mahsul verilmemesi istenmiştir. Yine aynı yıl Eğriboz Adası yöneticisi ve kadısına gönderilen hükümde üç Venedik parçasına mahsul verenlere şimdilik müdahale edilmemesi belirtilmiştir (BOA. A. {DVNSMHM.d...3-561; BOA.A. {DVNSMHM.d...3-857) 1560 yılında Kocaeli Beyine yazılan yazıda Venedik gemilerinde yakalanan mahsullerin nereden yüklendiklerinin ve bu yüklerin hangi Emin’den aldıklarının bildirilmesi istenmiştir (BOA.A. {DVNSMHM.d...3-1636). Osmanlı Devleti Venedik’e karşı uygulamış olduğu ambargoya uyulması için Venedik’in yoğun kullandığı limanlardaki Kadılara ve Gümrük Eminlerine sık sık uyarılarda bulunmuştur. Ancak yapılan uyarılara rağmen Venedikli tüccarlara mal satan Osmanlı tüccarlarının olduğu arşiv kayıtlarına yansımıştır. Dönem dönem bazı kayıtlarda Osmanlı iç tüketimi için stratejik önemi haiz bir kısım gıda, tekstil ve deri ürünlerinde kısıtlamalara da gidilmiştir. Provizyonist bir anlayış benimseyen Osmanlı Devleti için bu kısıtlamalar önemlidir. Döneme dair bazı belgelerde bu tür ürünlerde Venedikli tüccarlar açısından da kısıtlamalarda bulunulmuştur.³

1570-1573 yılları arasında Osmanlı-Venedik savaşları olmuştur. 1571 tarihinde İnebahtı’da Osmanlı Devleti donanmasını kaybetmiştir. Bu dönemde gergin siyasi ortamın ticaret ve tüccarlar üzerinde yansımaları da aynı dalga boyundadır. 1571 tarihli padişah hükmü Venedik Balyosuna⁴ hitaben yazılmıştır. Venedik’te tutulan ve mallarına el konulan Osmanlı tüccarlarının serbest bırakılması talep edilmektedir. Bu tüccarlardan bazılarının hayatını kaybettiği belgeden anlaşılmaktadır. Hükümde açık bir biçimde tüccarların mallarına ve canlarına hiçbir zarar gelmeden Osmanlı Devleti’ne intikal ettirilmeleri gerektiği belirtilerek, aksi bir durumda bunun Venedik Balyosundan sorulacağı keskin bir ifadeyle belirtilmiştir. Bir ay kadar sonra Vezir Sinan Paşa’ya yazılan hükümde serbest bırakılacak Venedikli tüccarların Osmanlı sınırlarına kadar tam bir can ve mal güvenliği içinde ülkelerine gönderilmeleri istenmiştir (BOA.A. {DVNSMHM.d...12-530; BOA.A. {DVNSMHM.d...10-558) 1572 tarihli bir

³ İki belgede, İzmir ve Foça’da kuru meyve ile ilgili kısıtlamalar belirtilmiştir. Venedik gemilerine kuru meyve ve zahire verilmemesi istenmiştir (BOA.A. {DVNSMHM.d...7-352; BOA. A. {DVNSMHM.d...7-364) 1574 tarihli bir diğer belgede merkezden Eğriboz, Mora, Avlonya, Karlı-ili ve Selanik kadılarına yazılan hükümde içinde tahıl, balmumu ve yapağı gibi ürünlerin sıralandığı bir kısım metaların satılmasının yasak olduğu belirtilerek, el konulan Venedik tüccar gemilerinin yelken ve dümenlerinin iade edilmesi istenmiştir (BOA.A. {DVNSMHM.d...23-473)

diğer belgede Halep Kadısına yazılan hükümde Venedik'te olan Osmanlı tüccarlarının Dubrovnik'e nakledildikleri haber alındığından Halep'te bulunan Venedik tüccarlarının faaliyetlerine müsaade edilmesi ancak ortadan kaybolmalarına izin verilmemesi istenmiştir. Çünkü bölgeyi terk etmemek şartıyla ticaret yapmalarına müsaade edilen Venedikli tüccarlardan bazıları ortalıktan kaybolmuştur. Tebdili kıyafet suretiyle Trablus'tan gönderilen 40 ila 50 Venedikli tüccardan sadece üçünün kaldığı, bunların ortalıktan kaybolmasına müsaade edilmemesi istenmiştir (BOA. A. {DVNSMHM.d...10-375). Sadarettin Trablus beyi Muzaffer'e yazılan hükümde elliden fazla Fransız gemisinin Trablus iskelesine yanaştığını ve iskelede Fransız gemilerinden Venedik'e tahıl başta olmak üzere yasaklı ürün taşınabileceği belirtilerek araştırılması ve engellenmesi istenmiştir (BOA. A. {DVNSMHM.d...19-340).

1604 tarihli bir belgede, Venedik gemilerinin Bandırma, Aydıncık ve daha ötedeki iskelelere gelmelerinin yasaklandığı hususunda gümrük emirleri uyarılmıştır (BOA. İE.BH.. 4-348). 1645-1669 yılları arasında Girit Savaşı olmuştur. 1650 tarihinde Vezir-i Azam Kara Murad Paşa tarafından Mısır Valisi Tarhuncu Ahmed Paşa'ya yazılan takirde Venedikli tüccarlar ile alışveriş yapılmaması ve Venedik konsolosunun İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir (BOA. TS.MA.e 448-28). 1683-1699 yıllarında Osmanlı Devleti ile Venedik'in dahil olduğu Kutsal İttifak arasında savaşlar olmuştur. 1692 tarihinde İzmir Kadısına yazılan hükümde İzmir'e gelen Venedik gemilerinin Yasakçılara çuha vermediği belirtilmiştir. Bu konuda Sadarete başvurulduğu ve İzmir kadısına Venedik gemilerinin yasakçılara ipek vermesi hususu tembihlenmiştir (BOA.A. {DVNSMHM.d...76-364). 1715-1718 döneminde Osmanlı Devleti Venedik ve Avusturya'ya karşı savaşmış ve savaşın sonucunda Pasarofça antlaşması imzalanmıştır. 1716 tarihli bir belgede İstanbul Kaymakamı ile Kadısına ve Gümrük Eminine yazılan yazıda Venedik'le savaş halinde olunmasından dolayı Venedik mallarının Osmanlı sınırlarına girmesinin yasaklanması ve ellerinde Venedik malı bulunduran tüccarların kayıt altına alınması istenmiştir. Yine aynı şekilde bir diğer belgede İstanbul Kaymakamı ve Kadısının yanında esnaflar kethüdalarına yazılan yazıda da Venedik mallarının Osmanlı sınırlarından girmemesi ve elinde Venedik malı bulunduran tüccarların isimlerinin yazılı olduğu defterin ordu-yı hümayuna gönderilmesi istenmiştir (BOA. A. {DVNSMHM.d...125-9; BOA. A. {DVNSMHM.d...125-94).

1.2. Venedik Balyosu

Venedikliler 1200'lü yılların başlarından itibaren İstanbul'da ayrıcalıklı bir konumdaydılar. İlk dönemlerde küçük bir siyasi ve ticari topluluk iken zamanla etkinlikleri ve güçleri arttı. İstanbul'un Osmanlıların eline geçmesinden sonra, ilk

dönemlerde bazı imtiyazları kaybetmeler de sonradan ticari olarak oldukça etkin bir hale geldiler. İstanbul'daki Venedik topluluğu Galata'da ikamet eder ve genelde aileleriyle birlikte otururlardı. Venedik topluluğu çok pragmatik bir topluluktur. Diplomasideki başarıları sayesinde akdedilen Ahidnâmelerle önemli çıkarlar elde etmişlerdir. İstanbul'da ikamet eden Venedik topluluğu Türkçe öğrenmemişler “Lingua Franca” denilen yerel bir İtalyanca konuşmuşlardır. Topluluğun lideri olan Venedik elçileri de Türkçe öğrenmemişlerdir. Bu durumun çok az istisnası vardır (Coco, 1991, s.668, 672-673).

Fatih devrinden itibaren Venedikliler İstanbul'da daimî elçi bulundurmaya başlamışlardır. Bu elçilere “Balyos” adı verilirdi (Uzunçarşılı, 1983, s.124). Balyos hem Venedik Kolonisinin yöneticisidir hem de Osmanlı merkezinde olağanüstü yetkili elçidir. Balyosların görev süresi iki yıldır ama genelde uzatılır. (Şakiroğlu, 1992, s.44) Balyos hem elçi hem konsolos karşılığında kullanılırdı. Elçi olarak misafir olduğu ülkeyle dostluğu devam ettirir. Konsolos olarak da vatandaşlarının çıkarlarını gözetirdi. Ticari faaliyetleri koruma, yasama ve cezalandırma gibi yetkileri vardı. Karışık meselelerin çözümü için şehir içinde faaliyet gösteren 12 kişilik bir heyete danışırdı. Venedik, İstanbul'da 1300'lerin sonunda bir temsilcilik kurarak diğer Avrupa devletlerinden iki yüzyıl önce ticari açıdan büyük bir avantaj kazandı. Balyosların aileleriyle birlikte oturdukları konuta “Casa Bailaggia” veya “Palazzo di Venezia” denirdi.⁵ Venedikli Balyosların İstanbul'da yazdıkları raporlar Avrupa başkentlerinde çok kıymetliydi. Balyoslar Osmanlı başkentindeki her meseleden haberdar olurlardı (Coco, 1991, s.671-672).

Osmanlı başkentinde görev yapan balyoslardan bazıları çok etkili olmuş ve önemli izler bırakmıştır. İstanbul'a bir tüccar olarak gelen ve Makbul İbrahim Paşa'yla kurduğu yakın dostluk sayesinde Venedik ve Osmanlı Devleti arasında

⁵ Carlo Coco İtalyan tarzında inşa edilen bu mekânın elçilik binası ve Balyosun ikametgâhı olarak kullanıldığını belirterek Balyosun konutunun Beyoğlu'nda bulunduğunu ancak esas yeriyle ilgili olarak elde delil olmadığını belirtmektedir. 1794 tarihli bir belgede de yeri açık bir şekilde tarif edilmese de Balyosun konağının Beyoğlu'nda vaki olduğu belirtilmektedir. Coco, a.g.m, s.669-670; “Padişahın Cevabı: Kanun olmağda icra olunsun suret-i teşrifattır. Der-i devlet medar mülkaneye Venedik Cumhuriyeti tarafından ceriden vürud eden Venedik Balyosunu bir mutad-ı kadim alay mahsusa ile konağına isal için Çavuşbaşı ağa ile çavuşan ocağı zabitanı ve çavuşan divan vülukat erba'âğalarından akbırak ağası dahi tayin olunan günde Galatada vaki kalfa tecil kârhânesinden bil-cümle mücevvezleriyle mevcut bulunduktan sonra Balyos mesfur dahi tersane-i amire kethüdalarına mahsus gammaz kâni ile her kârhâne-i mezbureye gelüp Galata voyvodası tarafından kahve vesair merasim mutada icra ve şadırvan ahur tarafından tedarik ve mürteb olan atlara süvaren Balyos-ı mesfur mürettep alay ile Beyoğlu'nda vaki konağına isal oluna geldiği defter-i teşrifatta mesturdur emr ü ferman Devletlü Sultanım hazretlerindir.” (BOA., AE.SMST.III... 371-29394).

önemli anlaşmaların imzalanmasını sağlayan Andrea Gritti de önemlidir. Venedik ve Osmanlı arasında imzalanan anlaşmaların başarısından dolayı daha sonraki dönemde Venedik Doç'u⁶ olmuştur. İbrahim Paşa Gritti'yi siyasi danışman olarak atamıştır. Gritti de Venedik Doç'u olduğu dönemde senato üyelerini karşısına alarak Osmanlı Devleti'ni desteklemiştir.

Osmanlı'da görev yapan Balyosların, Venedik tarafının ticaret gücü açısından fevkalade işlevsel görev üslendikleri anlaşılmaktadır. Doğu Akdeniz limanlarındaki efsanevi Venedik ticaretinin belki de en önemli unsuru Balyoslardır.⁷ Yine bir başka belgede Kefalonyalı Civan Kalika isimli bir tüccardan uğradığı limanlarda fazladan cizye ile gümrük vergisi alınamaması ayrıca kendisine yol hükmü verilmesine dair Balyosun girişimleri olmuş ve netice almıştır (BOA. C..HR.. 6-297). Yol güvenliği, lojistik ve dijital iletişimin ilerlemediği bir ortamda, Balyosun ifa ettiği görevin önemi anlaşılmaktadır.

17. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz limanlarında Venedik ticareti hızlı bir biçimde gerilemeye başlamıştır. 18. yüzyılın başlarından itibaren ise çok ciddi önlemler alınmasına rağmen, ticari rekabet ve ticaret gücünü koruyup kollayacak askeri güç acımasız bir biçimde tırmanmıştır. 1700 tarihinde kaleme alınan bir Venedik Balyosu raporunda, Balyos ülkesi için dört hususun altını çizmiştir. Bunlar: Din, köleler, ticaret ve sınırlardır (Doğan, 2012, s.95-97).

2. Osmanlı-Venedik Ticareti

Osmanlı Devleti, ilkin Anadolu'da sonra Rumeli'de ve Akdeniz'de ilerlemeye başladıkça, en az iki yüzyıllık yerleşmiş bulunan çok uzun dönemli bloklararası bir sürecin ve trendin içine girdi. Osmanlı Devleti, yerleşmiş olan ticari ilişkileri hemen radikal şekilde dönüştürmeye çalışmadı. Diğer hususlarda olduğu gibi, burada da peyderpey bir dönüşüm yolu seçildi. Batı ile ticareti gerçekleştiren Venedik, Floransa, Ceneviz, gibi Latin topluluklarıydı. Venedik'in durumu biraz daha farklılık arz etmektedir. Doğu Akdeniz'de latin toplulukları içinde en belirginini Venedik Cumhuriyeti'ydı. Bunlar bir mübadele yürütüyorlar, mamul maddeler getirip, karşılığında hububat başta olmak üzere hammadde götürüyorlardı. Doğu'dan getirilen baharat başta olmak üzere ürünler satın alınırdı. Venedik'in yaptığı ticaret açık veriyordu çünkü getirdiklerinden fazlasını alıp götürüyorlardı. Kısmen mübadele ile sağlanan bu alışveriş Osmanlı limanlarında Venedik dükasının bollaşmasını sağlamıştır (Genç, 2014, s.206).

⁶ Ölene kadar Başbakanlık görevi anlamında kullanılmaktadır.

⁷ Venedikli tüccarların Osmanlı yönetimi nezdindeki en ayrıntılı meselelerinde dahi oldukça etkin olmuşlar ve haklarını korumuşlardır. 1559 tarihli bir belgede Üsküp'te öldürülen ve mülkleri talan edilen bir Venedik tüccarının varislerinin hakkının alınmasında Venedik Balyosunun etkisi büyüktür (BOA. A. {DVNSMHM.d...4-15).

2.1. Tüccarlar

Osmanlı-Venedik ticareti iki güzergâhtan gerçekleşmektedir. Bu güzergâhlar deniz yolu ve kara yoludur. (Turan, 1968, s.225) Deniz yolu ticaretindeki en önemli üs Adriyatik'teki bugünkü Arnavutluk sınırlarında yer alan Draç limanıdır. Draç limanı 18. yüzyılda da önemini korumuştur. Deniz yolu güzergâhı daha öngörülebilir bir rota iken kara yolu rotası ile ilgili bilgiler azdır. Osmanlı arşivinde kara yolu ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır. 1630 yılında İran'dan Venedik'e ipekli kumaş ve çuha götürüp geri dönüşte de İran'a bazı ürünler götüren tüccar topluluğundan Edirne'ye geldiklerinde burada ürünlerini satmamışlar, sadece konaklamışlar ancak kendilerinden gümrük vergisi talep edilmiştir. Sadaretten Edirne gümrük Eminine yazılan hükümde tüccarlardan tekrar gümrük vergisi talep edilmemesi istenmiştir (BOA. A. {DVNSMHM.d...85-51). Kara yolu güzergâhında Rumeli tarafına doğru en önemli durak Edirne'dir. Ticaretin boyutu ile Osmanlı-Venedik siyasi ilişkileri, deniz güzergâhı üzerindeki limanların önemini artırıp azaltabiliyordu. Adriyatik'teki Triyeşte limanından aşağıya doğru Split, Kotor, Draç, Dubrovnik, Nova, Korfu, Zenta ve Mora önemli limanlardır. Özellikle Mora'nın durumu farklıdır. Üzerindeki pek çok iskele ve art bölgesinde yetiştirilen tarım ürünleri ve diğer ticari ürünler güzergâh üzerinde Mora'nın konumunu farklılaştırmaktadır.

Venedikli gemici ve tüccarların Osmanlı bölgelerini ve limanlarını inanılmaz ölçüde pragmatik değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. Rum denizcilerinin gelişip serpilmelerine kadar Osmanlı iç gümrüklerindeki taşımacılığı genelde Venedikli gemiciler yürütmektedir⁸. Osmanlı-Venedik

⁸ Osmanlı limanlarında, taşımacılık maksadıyla faaliyet gösteren Venedik gemileriyle ilgili oldukça fazla sayıda belge bulunmaktadır. Bu çerçevede üç belge üzerinde durulacaktır. Bu belgelerin ilkinde, 1773 tarihinde Frederiko isimli bir tüccar ve Avusturyalı tüccar arkadaşları 13.500 kile buğdayı Karaağaç İskelesinden İstanbul'a nakledeceklerdir (BOA.C..HR..138-6897). 1776 tarihli belgede ise Avusturya tüccarlarından Frederiko isimli kişi Golos limanından İstanbul'a getireceği buğdayı Venedikli gemiciler vasıtasıyla taşıdığı belirtilir. "Devletlü Sadetlü Sultanım Hazretleri Sağ olsun Nemçe tüccarından Ferideriko Habş ve İncilü Tamyoni nam Nemçelü tacirleri bu defa mukavele tekeffül olunduğu vech üzre Golos iskelesinde mevcut olan miri mübaya hintasından Asitane-i Saadete nakil eylemek üzere Venedik tüccar sefain kapudanlarından Françesko Rigo Rabgu nam kapudanın ondört bin kile hinta hamulesine mütehammin olan sefinesine bu defa iskeleyi merkurumeye irsal etmeleriyle ol miktar kile hinta tahmil ve Asitane-i Saadete nakil eylemek babında bir kıta emri alillerinin şeref suduru rica ve niyaz olunur baki Emrû ferman Devletlü Saadetlü Sultanım Hazretlerininindir." (BOA. İE.HR..19-1729); 1795 tarihli bir diğer belgede, Osmanlı tüccarları Venedik gemilerine yükledikleri emtianın konsoliyat hakkını Venedik konsolosuna ödemeleri daha önce imzalanan Ahidname hükümlerine dayanıyordu. Narda İskelesinin bulunduğu bölgede oturan Osmanlı tüccarları Venedik gemilerine yükledikleri

ilişkilerinin en özgün yönlerinden bir tanesi savaş durumuna rağmen ilişkiler zayıflasa da ticari bağlantının tamamen kopmamasıdır. Venedikli tüccarlar ile ilgili olumsuz düzenlemelerin çok hızlı bir biçimde değiştirildiği belgelerde dikkat çekmektedir. Muhtemelen Venedik Balyosunun Osmanlı merkezindeki işlevsel konumu bunu kolaylaştırmıştır. Osmanlı merkezi, uzak bölgelerdeki gümrük ve limanları da düzenli bilgilendirerek Venedik tüccarlarına karşı kötü davranılmaması konusunda uyarılarda bulunmuştur.⁹ Venedikli tüccarların ticari periferisi Doğu Akdeniz limanlarıdır. İstanbul'un fethinden önce de Ceneviz daha çok Karadeniz limanlarında etkin iken Venedik Doğu Akdeniz limanlarında etkindir. Doğu Akdeniz'de Venedik tüccarlarının en işlek kullandığı liman İskenderiye limanıdır.¹⁰ İskenderiye limanı gibi Mora limanları da Venedik tüccarları için çok önemlidir, esasen Mora'daki Venedik etkinliği çok daha eski dönemlere dayanmaktadır.¹¹

emtialarının konsoliyat ödemesine itiraz etmişler merkezden yazılan yazıda konsoliyat ödemesinin gerekli olduğu belirtilmiştir (BOA. C..HR..37-1832).

⁹ 1729 yılında Avlonya Sancağı Mutasarrıfına yazılan hükümde Yanya tüccarlarının Venedik'ten satın aldıkları ürünlerin Yanya limanında satılırken bir kısım ürünler gasp edilmiştir. Sorumluların cezalandırılıp mağduriyetin giderilmesi istenmiştir (BOA. A. {DVNSMHM.d...135-1335). 1794 yılında Mısır Valisine ve Kadısına yazılan hükümde İskenderiye'de ikamet eden Venedikli tüccarların alıp sattıkları ürünlerden fazladan ve mükerrer olarak istenen gümrük vergilerinin istenmemesi, ellerindeki eda tezkerelerine itibar edilmesi istenmiştir. Ayrıca İskenderiye'deki Venedik tüccarlarına ait özel bir kısım muafiyeti içeren emr-i alinin kaybolduğu ve yenilenmesi gerektiği belirtilmiştir (BOA. AE.SSLM.III 218-12772).

¹⁰ 1792 yılına ait bir belgede Venedik reayasından müstemen bir tüccar İzmir, Kıbrıs, Mora, İskenderiye ve diğer Akdeniz limanlarında ticaret yapabilmek için mürur tezkeresi başvurusunda bulunmuştur. "Devletlü Sadetlü Sultanım Hazretleri Sağolsun Venedik'e tabi Cante ceziresi reayasından Kostantin Kaçado nam tacir kâr ü kesb ve ticaret için bir nefer müste'men adamiyla asitane-i saadetten İzmir ve Kıbrıs ve Mora ve İskenderiye-i Mısıra vesair Akdeniz de vâki iskelelere azimet murad etmekle zehâb ve iyab ve münazil ve merahil ve meks ve ikametde cezir ve ziyade ve mükerrer gümrük talebiyle vafir vech ile teaddi ve taarruz olunmayub emin ve salim mürur ve ubûruna mümanaat olmamak babında mutad üzere yol hükmü rica ve niyaz olunur ferman men-lehü'l-emr hazretlerindir." (BOA. AE.SSLM.III. 162-9711).

¹¹ Venedik'e ait Kefalonya adası halkından Pinayapotopol isimli tüccar İstanbul, İzmir ve Mora gibi bölgelere gidip gelebilmek için mürur tezkeresi başvurusunda bulunmuştur. "Venedik'e tabi Kefelonya ceziresi reayasından Pinayoti Pinayotopolo nam Tacir ticaret ve kar ü kesb için bir nefer müstemen adamiyla Asitane-i Saadetten İzmir ve Mora taraflarına ve sair Akdeniz'de vaki iskelelere azimet murad etmekle zehâb ve iyab ve menazil ve merahil ve meks ve ikametinde Cezire ve ziyade ve mükerrer gümrük mütabelesiyle teaddi ve taarruz himayet ve sıyanet birle mürur ve uburuna mümanaat olunmamak babında mutad üzere yol hükmü rica ve niyaz olunur ferman men-lehü'l-emr hazretlerindir" (BOA. AE.SSLM.III 162-9707). 1796 yılında Venedik Elçisi, Venedik tüccarları için gemilerin iç gümrüklerde rahat hareket edebilmeleri adına mürur tezkeresi istemiştir. "Venedik reayasından Pinayoti kulalı nam Venedikli ticaret nam Venedikli ticaret ve kar ü kesb için medine-i İzmît'i ve Akdeniz'de vaki iskelelere azimet murad etmekle iyab ü zehabında ve meks ve ikametinde cezire ve ziyade ve mükerrer gümrük mütalebesiyle ve sair bahaneyle teaddi

Venedik'in Osmanlı limanlarında bu denli etkili olmasının en önemli nedenlerinden biri, bu merkezlerin tamamında konsolos ve ticari temsilci bulundurmalarıdır. Problemleri bu şekilde yerinde ve çok hızlı çözmektedirler, aynı zamanda bu görevler oldukça geniş yetkilerle de donatılmıştır.¹² Osmanlı Devleti'nde görev yapan Venedikli temsilciler, tüccarların taleplerini elden geldiği ölçüde karşılamaya çalışmışlar ve Osmanlı merkezî idaresine taleplerini ileterek netice almışlardır.¹³ Venedikli tüccarlar Osmanlı gümrüklerinde avantajlı oranlarla gümrük vergisi ödemişlerdir. Bu durum siyasi olaylara göre zaman zaman değişse de genelde bu avantajı korumuşlardır. Ancak vergi kaybından dolayı Sadaret makamının defterdarlığı uyardığı ve sonrasında da ayrıntılı yönergelerin çıkarıldığı belgelere yansımıştır.¹⁴

Osmanlı arşiv belgelerinde Venedik tüccarları kadar yoğun olmasa da Venedik'e giden Osmanlı tüccarlarından da bahis vardır. Anadolu'dan gelen tüccarlar devetüyünden yapılmış elbiseler ve tiftik getirirlerdi. Balkanlardan gelen tüccarlar ise deri ve canlı hayvan sevk ederlerdi. Venedik'ten İstanbul'a dönüşte ise cam ürünleri getirilirdi. 16. yüzyıl boyunca Venedik'e giden Osmanlı

olunmayub mürur ve uburuna mümanaat olunmamak babında mutad üzere yol hükmü rica ve niyaz olunur ferman men-lehü'l-emr hazretlerininindir.” (BOA. C.. HR..6-298).

¹² 1738 tarihinde Lefkoşa Naibi ve Kıbrıs Muhassılına yazılan hükümde, iki Mısır tüccarı yazdıkları arzuhalde Venedik Konsolosunun kefilliği ile Venedik gemisine mallarını yüklüyorlar, yolda Maltalı eşkıyalar bu ürünlere el koyuyor, bu iki tüccar ise kefaletine binaen Venedik Konsolosundan zararlarının tazmin edilmesini talep ediyorlar. Durum Venedik Balyosuna bildirildiğinde kendisi Kıbrıs'taki Venedik Konsolosuna durumu soruyor, Konsolos ise Venedik gemisine yüklenen ürünlerin bilgisi dahilinde olmadığını belirtmiştir. Lefkoşa naibi ve Kıbrıs muhassılından tüccarların ve adadaki Venedik Konsolosunun doğru söyleyip söylemediklerinin incelenmesine dönük ferman yazılmıştır (BOA.A. {DVNSMHM.d...145-189}).

¹³ İki belgede Venedik Balyos ve Konsoloslarının Venedikli tüccarlarla ilgili Osmanlı merkezinden talepte bulundukları ve netice aldıkları belirtilmektedir. 1561 tarihli belgede Venedik temsilcilerinin girişimleriyle, İstanbul'a mal getirip gümrüğü burada ödeyen daha sonra mallarını Aydıncık'a nakleden Venedikli gemi kaptanı Poloşrilid'den tekrar gümrük vergisi alınmaması istenmiştir (BOA. A. {DVNSMHM.d...4-2097}); 1609 tarihli diğer belgede ise merkezden, Halep beylerbeyine yazılan yazıda Fransız ve Venedik tüccarlarının gemilerle olan ticaretlerinde rahatsız edilmemeleri şeklinde hüküm verilmiştir (BOA.A. {DVNSMHM.d...78-1352}).

¹⁴ 1765 yılına ait bir belgede müstemen gayrimüslim tüccarın Halep'ten aldıkları pamuk ve pamuk ipliğinden Lazkiye ve İskenderun iskelelerinden yüklenen ürünlerden miri vergilerinin alınmadan tezkiresiz ürünlerin yüklendiği, bölge mukataa nizamının bozulduğu ve hazinenin yüksek zarara uğradığı belirtilmektedir. Mukataa emini tembihlenerek Müslüman ve gayrimüslim gemilerine tezkiresiz ürün yüklenmemesi için emr-i şerif verilmiştir. Ayrıca İstanbul iskelelerinin dışında Gelibolu'dan Mora'ya varıncaya kadar bütün iskelelerde Kuşadası'ndan İskenderun ve Sayda, Yafa ve Akka civarlarına kadar gayrimüslimlere satılan pamuk ve pamuk ipliğinin gümrük vergisinin dışında miri vergilerinin bayilerinden tahsil edilmesi gerektiği, gümrük emininin de Pazar içinde satılan pamuk ipliğinin her bir kıyyesinden ikişer akçe pamuğun her bir kıyyesinden de birer akçe alması gerektiği belirtilmiştir (BOA. C..ML.. 662-27074).

tüccarlarının sayısı artmıştır. 1575'te Venedik'e giden Osmanlı tüccarları Rialto yakınlarındaki All'Angelo misafirhanesinde kalmışlardır. Arnavutluk ve Bosna'dan gelen tüccarlar için burası ilk kabul yeridir. Eşyalarını "Fondaco" denilen ambara bırakırlardı. Fondaco'da kalan Osmanlı tüccarlarının gemileri ise Venedik lagününde kalırdı (Pedani, 2013, s.45-46). Osmanlı arşiv belgelerine Venedik'e giden Osmanlı tüccarları ile ilgili bazı bilgiler yansımıştır. Bir başka belgede 1754 yılında ticaret maksadıyla Venedik'e ait Kefalonya ve Zakesne adalarına giden Osmanlı tüccarlarının mal ve eşyalarına el konulmuştur. Osmanlı tarafı bunun Ahidnâme'ye aykırı olduğunu belirterek bunların iadesini talep etmektedir. 1793 yılında Mora'nın Gastun kazasında yaşayan Hacı Musa isimli tüccar Venedik'e bağlı Kevani İspanola adlı tüccardan borç almış ancak borcunu ödeyemeden vefat etmiş ve Musa isimli kişinin çocukları tarafından borcun ödenmesi mahkeme kararıyla kesinleştirilmiştir (BOA. AE.SSLM.III 162-9705).

2.2. Ticari Ürünler

Osmanlı Venedik ticaretinde Venedik'ten Osmanlı'ya getirilen ve Osmanlı Devleti topraklarından Venedik'e götürülen ürünler arşiv belgelerinde belirtilmektedir. Belgeler ağırlıkla Osmanlı Devleti'nden Venedik'e götürülen ürünler ile ilgilidir. 19. yüzyıla yaklaştıkça Osmanlı pazarları içinde stratejik ve temel önemi olan ürünler Venedik'e götürülmek istenmiştir. Bu konu ile ilgili pek çok problem belgelere yansımıştır. İlk dönemlerde Osmanlı Devleti'nin esas çekirdeği olan Fırat ve Tuna nehri arası topraklardan Venedik'e en çok götürülen ürünün yapağı olduğu görülmektedir. Yine 1580 yılında Aydın Beyi, Akçaşehir ve Güzelhisar Kadılarına yazılan bir hükümde Tire cullahları, pamuk ipliğinin Venedik ve İspanya tüccarlarına satılmasından dolayı dokumacı esnafının iplik bulamadığından şikâyetçi olmuşlardır (BOA.A. {DVNSMHM.d...39-494). 1573 tarihinde Merkezden Mora Beyi'ne yazılan emr-i şerifte Venedik tüccarlarına sirke, balmumu, deri, donyağı, pamuk, at ve silahın satışının yasak olduğu ancak yün, kara üzüm gibi ürünlerin fazlasının satılabileceği belirtilmiştir (BOA. A. {DVNSMHM.d...23-96). Yine Mısır'dan Venedikli tüccarların aldıkları ürünler ile ilgili pek çok mesele arşiv kayıtlarına yansımıştır. Mısır'dan Venedik tüccarlarının en fazla aldıkları ürün baharat, ardından ipektir. Bunların yanında zahire türü ürünlerin de Venedikli tüccarlar tarafından satın alındığı görülmektedir. 1572 tarihli bir belgede Mısır Beylerbeyi Vezir Sinan Paşa'ya merkezden yazılan hükümde Mısır'ın İskenderiye, Dimyat ve Reşidi limanlarından Fransa adına gelen tüccarların hububat, bakla ve sair ürünlerden alıp götördükleri bundan dolayı da İstanbul'da pirinç ve şeker gibi ürünler gelmediği için Başkentte pahalılık ve kıtlık olduğu, tahıl ürünlerinin verilmesinin zaten yasak olduğu belirtilmektedir (BOA. A. {DVNSMHM.d...19-342). 1583 tarihinde Mısır Beylerbeyine yazılan hükümde satılmayıp İstanbul'a gönderilen

ürünlerin hazineye büyük bir zarar getirdiği ve Yemen'den gelen baharatın Fransa ve Venedik tüccarlarına satılmasında hazinenin büyük menfaati olduğu belirtilmiştir (BOA.A.{DVNSMHM.d...48-617).

Sonraki dönemlerde de Venedik'e satılan ürünler ile ilgili belgelere yansıyan bilgiler vardır. 1796 tarihinde Venedik Elçiliğinin yazdığı takirde Golos limanından İstanbul'a 6.500 kile buğday nakledildiği belirtilmiştir.¹⁵ 1840 yılında, Venedik'in Avusturya işgali altında bulunduğu dönemde, Venedik'in Triyeşte şehrine 470 kantar yapağı götürülmüş ancak liman zabıtları yapağıyı bir müddet bekletmişlerdir. Bu esnada bir kısım çürümeler ve zayıyat meydana gelmiş ve normal şartlarda kantarı 30'ar kuruşa satılan yapağının 13-14'er kuruşa ve 8 kuruşa *iflas etmiş birinin malı gibi* satılmıştır. Satılan ürünün parasının da tüccarlara tam olarak intikal etmediği anlaşılmaktadır (BOA.C.İKTS, 3-135). Venedikli tüccarların getirdikleri ürünler içinde en önemlileri; cam ürünleri, mücevherler, kristaller ile süslü kutular, saat, ayna, parmesan peyniri, ilaç ve bazı yaban hayvanlarıdır (Pedani, 2013, s.46). 1756 tarihli iki ayrı belgede Müstemmen tüccarlarının satmak için İstanbul, İzmir, Halep ve diğer şehirlere; Venedik, Fransa, İsveç gibi ülkelerden getirdikleri ürünler; mih, demir, tel, çelik ve diğer malzemelerdir. Bu ürünlerden daha önce resm-i gümrük dışında vergi alınmayacağı belirtilirken beher kantarından dellaliye vergisi alınması gerektiği bildirilmiştir (BOA.AE.SOSM.III 32-2223; BOA. AE.SOSM.III 31-2217). 1774 tarihli müfredat defterinde Venedik'ten gelen 12 denk çuka, 2 sandık tiryak, 4 denk Venedik ipliği, 80 sandık çelik, 4 sandık ayna, 28 denk kâğıt, 3 varil boncuk, 260 sandık cam, 2 varil teneke ve 20 varil hırdavat iplik belirtilmektedir (BOA. TS.MA.d 4699).

Osmanlı dış ticaretinde 15 ve 16. yüzyılda Venedik rakipsiz bir konumdadır. 17. yüzyıldan itibaren Fransız ve Hollandalıların, sonra da İngilizlerin Akdeniz'de Venedik'le rekabet ettikleri görülür. 15 ve 16. yüzyılda Osmanlı limanlarında en çok kullanılan para Venedik dukasıdır. Dukanın Osmanlı piyasalarında resmi dolaşımına izin verilmiştir. 17. yüzyıldaki rekabetle birlikte Hollanda ve İspanya paraları da Osmanlı piyasalarında görülür. Yine 17. yüzyılda Venedik kökenli başka paralar da Osmanlı arşiv belgelerinde

¹⁵ “Venedik tüccarından Petro Vasalo nam tacir bundan mukaddem mukavele ve tekeffül olduğu vech üzere Golos iskelesinde mevcut miri mübaya hıntasından Asitane-i Saadete nakl eylemek üzere Venedik tüccarı Sefain-i kapudanlarından Vanil Valsamaki nam kapudanın 6500 kille hınta hamulesine mütehammil olan sefinesini bu defa iskele-i merkume irsal etmekle ol-miktar kile hınta tahmil ve Asitane-i Saadet nakil eylemek babında emr-i alilerinin şeref sudur rica ve niyaz olunur baki emr ü ferman devletlü saadetlü sultanım hazretlerindir.” (BOA. İE.HR..22-1982).

belirtilmektedir¹⁶. 18. yüzyıldan itibaren ise Osmanlı piyasalarında ve limanlarında Venedik'in ticari egemenliğini kaybetmeye başladığı görülür. Bu düşüş dramatik bir seyir izlemiştir. 18. yüzyılın sonlarına doğru da Osmanlı-Venedik ticaretiyle ilgili arşiv belgeleri çok seyrelmektedir. Bu durum Osmanlı-Venedik ticaretinin 19. yüzyıla doğru genel profilini ortaya koyabilir.

2.3. Osmanlı-Venedik Arasında İmzalanan Ahidnâmeler

Osmanlı-Venedik devletleri arasındaki ilk temas 1350'ler civarındadır. İlk ticari sözleşme ise 1390'da I. Bayezid devrindedir. 1733'te imzalanan Ahidnâme ise son ticari antlaşmadır. 1720 Osmanlı-Rus antlaşması esas alınarak kaleme alınmıştır (Pedani, 2013, s.45). Venedik Cumhuriyeti ile I. Murad döneminden I. Mahmud dönemine kadar otuz ayrı Ahidnâme imzalanmıştır. Osmanlılardan önce Venedik'in Türkiye Selçukluları, Aydın ve Menteşe Beylikleri ile ticari ilişkileri ve imzalanmış ahidnâmeleri vardı (İnalcık, s.245-252). Ahidnâmeler Şeyhülislamın fetvasından sonra geçerlilik kazanırdı (Kütükoğlu, 1988, s.536).

Osmanlı belgelerine Ahidnâmeler ile ilgili yansıyan hususlar çeşitlidir. 1559 tarihli bir belgede Venedikli tüccarların Draç limanında aldıkları eşya ve zeytinyağına el konulmuş, bunun üzerine Osmanlı merkezinden İlbasan Beyine ve Draç Kadısına yazılan hükümde daha önce Venedik Doçuna yazılan name-i hümayun gereği el konulan bir kısım ürünlerin Venedik tarafından iade edildiği, Venediklilerin de el konulan gemi ve zeytinyağının kendilerine verilmesini talep etmişler. Ancak zeytinyağının Draç'ta satıldığı belirtilerek Venedik tarafının zararının karşılanması istenmiştir (BOA. A. {DVNSMHM.d...3-204}).

Venedik Cumhuriyeti'yle 15. yüzyılda on, 16. yüzyılda sekiz, 17. yüzyılda altı, 18. yüzyılda dört Ahidnâme imzalanmıştır. 18. yüzyılda imzalanan Ahidnâmelerden 1701 Ahidnâmesi 33 maddedir. Bu Ahidnameye göre Venedik, Mısır İskenderiye limanından Trablusşam ve Beyrut iskelelerine kadar imtiyazlarını genişletmiştir. Ahidnâmede gümrük oranları belirlenmemiş kanunnamelerdeki miktar geçerli sayılmıştır. Ticaret maksadıyla gelip giden

¹⁶ 1697 yılında Mora Seraskeri Hasan Paşa Venedik Ruspisi adı verilen ve iki buçuk kuruşa karşılık gelen para hakkında uyarılmıştır. Çünkü bu paranın ayarı dukaya göre düşüktür. "...ikişer para az diyet ile raic olması murahhas olmağla Venedik keferesi eski altını ile yeni altını beyninde fark bulduğu gibi bu defa dahi fark buldurmak ihtimali olmağın imdi Venedik tarafından vesaydarından gelen cedit yaldız altın veznine ve ayarı elyevm raic olan yaldız altın veznine ve ayarına mutabık olmayacağı halde raic olmak... gereği gibi tenbih ve tekid eyleyesiz ve elyevm rica olan yaldız altının der himmete ve ayarına mutakib olmayub yeni gelmiş ve ararında fark buldurmuş ceridi altunun ise numune tutulub numunesi derdöl murad arz ve bu minvalin altına zaman gelmiştir Ve kimin tarafından revaç bulmuştur. Ve gelen ne miktardır sıhathi ve hakikati orda takas olunup ilam olunmak ve bu minvalin meskuk takad gelip ayarı nakıs cerid yaldız altını ihraç olunduğu iskelede vali ve kadı... ve ayan memleket marifeti ile kal ettirilüp..." (BOA. İE.DRB.2-183).

Venedik tüccarlarından haraç istenmeyecektir. Venedikli tüccarların ölümü halinde malları iade edilecektir (Erdoğan, 2003, s.70-71) Venedik’le imzalanan 1733’teki son Ahidnâmeden sonra 1794 tarihli bir belgede bazı Venedik tüccarlarının Mora ve Görδος iskelelerinde ticaret yaptıkları anlatılmaktadır. Ancak bölgedeki Ayan ve eşraftan bir kısım kimseler çeşitli bahanelerle mükerrer ve fazladan gümrük vergisi gibi talepte bulundukları merkeze şikâyet edilmiştir. Belgede merkezden, Mora ve Trablus bölgesindeki idareci ve zabıtlara emr-i şerif çıkarıldığı belirtilerek, fazladan tekâlif yüklenmemesinin Ahidnâme gereği olduğu söylenerek sıkı sıkıya tembihlenmişlerdir¹⁷. Osmanlı Devleti’ne bağlı Cezayir yerel yönetimi Venedik’le 1763 tarihinde Ahidnâme imzalamıştır. Ahidnameye göre Venedik gemilerinden herhangi biri Cezayir’e bağlı bir bölgede batarsa gemideki emtia Cezayir yerel yöneticisinin sorumluluğunda olacak ve yağma edilemeyecektir. Kurtarılan malzemeler karaya çıkarıldığında gümrük vergisi alınmayacak bundan dolayı da tüccardan ve gemi kaptanından bir ödeme talep edilmeyecektir (Oral, 2017, s.117).

2.4. Korsanlar

Osmanlı-Venedik ticaretindeki önemli problemlerden biri korsanlık faaliyetleridir. Korsanlık faaliyetlerinin genelini Osmanlı arşiv belgelerinde “Ülgünlü eşkıyalar” olarak belirtilen, Osmanlı Devleti’nin etkinlik sahasındaki kontrolü zor topluluklar gerçekleştirmektedir. Adriyatik’te Karadağ’a bağlı Ülgün kasabasında yaşayan Arnavut kökenli korsanlar Osmanlı Devleti’ni çok zorda bırakmışlardır. Pasarofça Antlaşmasında Ülgünlü korsanlara da değinilmiştir. Bu durum Venedik’in uğradığı zararın boyutunu göstermektedir. 16. yüzyıldan itibaren Deniz korsanları ile ilgili maddeler Osmanlı-Venedik antlaşmalarının içeriğinde yer bulmuştur. Bu dönemde yapılan antlaşmalarda Venedik gemileri korsan kayıkları ile karşılaştıklarında bu kimseleri öldürmeyip cezalarının verilmesi şartıyla İstanbul’a gönderilmesini sağlayacaklardı. Anlaşmada ek olarak Osmanlı gemilerinin korsanlara hiçbir şekilde yardım etmeyecekleri ve onları cezalandıracakları ahidname ile vaad edilmiştir.

¹⁷ “Venedik tüccarından Nikolo Verona ve iki nefer karındaşları Tomaz ve Maykıl nam Venedikli tacirler Mora Ceziresinde ve hususa Görδος iskelesinde kar ü kesb ve ticaret edip Ahidname-i hümayun mucibince resm-i gümrükleri bade’l-eda ziyade ve mükerrer gümrük talebiyle vech-i aher ile rencide olunmayup ve lakin mahal-i mezburun ayan-ı vilayet ve koca başılar gah karzen gah akçe talebiyle gah mukavelelerinden... ile ve gah sair bahane ile dahl ve taaruzdan hali olmamalarıyla tüccar-ı mesfurdan Mora ve Görδος iskelelerinde kel-evvel ticaret ve bila-maani ve mezahim alışveriş edip Ahidname-i hümayüm şurutu üzere resm-i gümrükleri edadan sonra ziyade ve mükerrer gümrük ve tekâlif sair mütalebesiyle ve aher bahane ile rencide ve taaruz olunmayup ümenen ve saten himayet ve sıyanet olunmamak babında Mora ve Trablusca ve vesair zabıtana hitaben Emri şerif-i Ali ısdar ve ihsan buyrulmak rica ve niyaz olunur ferman hazret-i menlehü’l-emrindir” (BOA. AE.SSLM.III 218-12779).

(Şakiroğlu, 1982, s.395-397) Adriyatik'te Karadağ'a bağlı bir kıyı bölgesine yerleşen bu korsanlar 17. yüzyıl boyu şehrin coğrafi konumundan istifade ederek Venedik gemilerine dönük korsanlık faaliyeti düzenlemişlerdir. Osmanlı Devleti onların korsanlık faaliyetlerini tamamen bitirilmesi için şiddetli uyarı ve ikazlarda bulunmuştur. Ellerindeki gemilerin alınması ve yakılması bir kayık dahi inşa etmemeleri yerel yöneticilerden istenmiştir (Oral, 2019, s.153-154) Korsanlık faaliyetleri ile gümrük eminleri ve resmi görevlilerin kanuna mugayir Venedikli tüccarlardan para talep etmeleri Osmanlı-Venedik ticaretinin önündeki diğer büyük problemlerden bir tanesidir (Gürkan, 2012, s.174-175) Osmanlı belgelerine Ülgünlülerle ilgili pek çok problem yansımıştır. 1719'da merkezden İskenderiye Sancağı Mutasarrıfı Arslan'a yazılan yazıda Venedik ile Ahidname şartlarına uygun olarak Ülgün kalesi halkının korsanlığa çıkmaması, tüccar gemilerine zarar vermemesi, ellerindeki korsan gemilerinin imha edilerek yenilerinin de yapılmaması istenmiştir (BOA.A. {DVNSMHHM.d... 129-520). Ülgünlülerle ilgili korsanlık faaliyetlerine dair kayıtlar 18. yüzyılın son çeyreğine kadar devam etmektedir¹⁸.

Osmanlı arşiv vesikalarına toplu bir nazarla bakıldığında özellikle Dalmaçya ve Batı Mora kıyılarında görülen korsanlık faaliyetlerinin Osmanlı-Venedik ilişkilerinde önemli bir gündem oluşturduğu görülmektedir. Bu faaliyetler Osmanlı-Venedik ilişkilerine de zarar vermiştir. Belgelerde en fazla gündem oluşturan korsanlar Ülgünlülerdir. Ülgünlülerin dışında Uskok, Maltalı, Venedikli ve yer yer de İngiliz ve İspanyol kökenli korsanların faaliyetleri olmuştur. Osmanlı Devleti zaman zaman da korsanlık faaliyetlerini Venedik'i yıpratmak için kullanmıştır. Yine Uskoklar, Habsburglar tarafından Osmanlı-Venedik ilişkilerini bozmak için zaman zaman görevlendirilmişlerdir. (Aymard, 2015, s.222-223) 1729 yılında Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Mahmud'a yazılan hükümde Yanya civarında tüccarların Venedik'ten getirdikleri emtiaların şakiler tarafından gasp edildiği, bu şakilerin bulunup malların iade edilmesi gerektiği belirtilmiştir (BOA. A. {DVNSMHHM.d...135-1335). 1795 yılında Venedik Elçisinin Osmanlı merkezine yazdığı takrird Mora'da Venedik tüccarlarına yapılan tecavüzlerin engellenmesi bu hususun Ahidnamenin 25. maddesine aykırı olduğu ve Osmanlı tüccarlarının Venedik gemilerine yükledikleri ürünlerin "Kotmo" olarak isimlendirilen konsoliyat resminin ödenmesi gerektiği

¹⁸ 1769 tarihinde Padişah III. Mustafa Rumeli Valisi, Ülgün Kadısı ve bölgedeki diğer kadılara ferman yazarak Venediklilerle Ahidnâme imzalandığı ve bu Ahidnâme gereğince bütün Osmanlı kıyılarında ticaret ve seyrüsefer yapabilecekleri ve bu Ahidnâme muhalif tavır içine kimsenin girmemesi istenmiştir. Ülgünlülerin Draç ve Kula iskelelerinde Venedikli tüccar gemilerine saldırdıkları, üç Venedikli gemiciyi ağır derecede yaraladıkları belirtilmiştir. İlgili görevliler bu durumun önüne geçmekle vazifelendirilmişlerdir (BOA. TS.MA.e 889-23).

belirtilmiştir (BOA. C..HR..50-2492). Venedik Cumhuriyeti'nin sona erdiği dönemde yine Arnavutluk sahilinde 1838 yılında bir kısım korsanların tüccar gemilerine tecavüzde bulundukları Avusturya elçiliği tarafından Osmanlı merkezine müzekkere olarak sunulmuştur. Merkezden Rumeli eyaleti müşiri Zekeriya Paşa'ya ve kaptan paşaya durum bildirilerek Arnavutluk sahilinde donanmadan birkaç geminin devriye gezmesi istenmiştir (BOA. HAT 1203-47246).

SONUÇ

Osmanlı-Venedik ticari ilişkilerini araştırmanın en önemli nedenlerinden biri bu ilişkinin kendine özgü yönleridir. İki devlet zaman içinde pek çok kez savaşmış olmasına rağmen, Osmanlı-Venedik ticari ilişkileri kopmamış, azalsa da devam etmiştir. İki devlet arasında 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar otuz ayrı Ahidnâme imzalanmıştır. Savaş esnasında zayıflayan ticari ilişkiler savaşın bitimiyle birlikte çok hızlı bir biçimde yeniden eski düzeyini almıştır. Bu iki devlet arasındaki ilginç diplomasinin en önemli yönü ticarettir. Süveyş kanalı açılmadan evvel gemilerle getirilen ürünler devalerle İskenderiye limanına taşınır bu bölgede ticari işleyiş gerçekleşir ve batı limanlarına götürülürdü. Yine Balkanlardan Adriyatik'e, Ege ve Mora limanlarına getirilen ürünler gemilerle taşınır ve ticareti yapılırdı. Bu işleyişteki en önemli aktörler Venedik tüccarları ve taşımacılık yapan Venedik gemicileridir. Doğudan gelen ticaret yolları üzerinde çok kritik bir konumda olan Osmanlı Devleti, çok uzun bir süre bölgede en etkin devlet olarak ticari istikrarı sağlamıştır. Mükemmel bir ticari ortamın olmazsa olmazı olan unsurlar bir şekilde bir araya gelmiştir. Osmanlı-Venedik ticareti üzerine araştırmalar vardır ancak bu araştırmaların geneli Venedik arşiv kayıtlarına dayalı araştırmalardır. Osmanlı arşiv kayıtlarına dayanarak yürütülen bu çalışma, ilgili konuda karanlıkta kalmış bazı noktaları aydınlığa kavuşturmuştur. Bu konuda belirtilebilecek en önemli husus, olağanüstü bir ticari diploması örneği sergileyen Venedik karşısında; Osmanlı devlet adamlarının ve diplomasisinin de çok geniş sınırlara rağmen muazzam bir iletişim ve etkin bir yönetim sağlamış olmalarıdır. Gümrük Eminlerinin arşiv belgelerine yansıyan rolleri çok işlevsel ve yeteneklidir. Belgelerde 16. yüzyıldan itibaren Venedik'e dair yansıyan görüntü, Habsburglar ve Osmanlı Devleti arasında adeta mengineye sıkışmış bir Venedik görüntüsüdür. Osmanlı bürokrasisi İstanbul'un fethinden itibaren deniz ticaretinde ilginç bir denklem geliştirmiştir. İlk dönemlerde bu denklem Venedik ve Ceneviz arasında sağlanmıştır. Sonraki dönemlerde güçlü bir devlet olmanın önemli unsurlarından biri olan ülke topraklarındaki ticaretin sağlanması meselesi; Venedik ve Ceneviz'in dışında

Rumların, Yahudilerin, Raguzalıların, Ermenilerin ve bazı Azeri tüccarların denkleme dahil edilmesiyle halledilmiştir. Bu şekilde bir çeşitlenmeye giderek, ticari egemenliğin herhangi bir ülke ve unsurun hegemonyasına girmesine müsaade edilmemiştir.

17. yüzyıldan itibaren Venedik için en büyük tehlikenin Habsburglar olduğu görülmektedir. Belgelerde Osmanlı tarafının Venedik'i Habsburglar konusunda 16 ve 17. yüzyılda deyim yerindeyse ticaretle terbiye ettikleri anlaşılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde Osmanlı tarafı Habsburglar karşısında zaman zaman çaresiz kalan Venedik'i dize getirmek için ticari ambargoyu çok etkili bir şekilde kullandıkları görülmektedir. 17. yüzyılın sonlarından itibaren Habsburglar'a karşı çaresiz kalan Venedik'in çok pragmatik bir ticari diplomasi geliştirdiği görülmüştür.

Osmanlı limanlarındaki Venedik ticaretinin geldiği noktanın en önemli müsebbibi, İstanbul'da bulunan Venedik balyoslarıyla Osmanlı limanlarındaki Venedik ticari temsilcileri ve konsoloslarıdır. Balyos, Venedik tüccarlarının en küçük meselelerinde bile Osmanlı sarayında etkili çözümler bulabilmiştir. Venedikli tüccarların problemlerinin çözümünde balyosların etkisine dair onlarca belge vardır. Yine Osmanlı arşiv belgelerinde İstanbul'daki Venedik topluluğu ve Venedik Balyoslarının kişisel ve sosyal yaşamlarına dönük belgeler de vardır. Venedik Balyoslarının konutlarının yeri konusunda daha önceki araştırmalarda kesin bilgi belirtilmemiştir. Beyoğlu'nda olduğuna dair rivayet çoktur ancak Beyoğlu'ndaki tam konumu belli değildir, tespit edilen belgelerden birinde Balyosun konutunun *Beyoğlu'nda vaki olduğu* belirtilmiştir. İstanbul'daki Venedik topluluğunun Beyoğlu'nda yoğunlaştığı belgelere yansımıştır. Beyoğlu'nun sonraki dönemleri de göz önüne alındığında ticaret düzleminde başlayan ilişkilerin siyasi kültürel alanlara evirildiği gözlenir. Yine Mora gibi bölgelerde yerli Rumlar ve Müslüman Türklerin birlikte oluşturdukları sosyal ortamın Venedikli tüccarlar vasıtasıyla zenginleştiği ve çeşitlendiğine dair belirtiler vardır.

Belgelere yansıdığı kadarıyla Venedikli konsolosların tüccarların önünü açabilmek için bugün bakıldığında adeta rutinin dışına çıkarak alınan ürünlere kefil oldukları dahi görülmektedir. Batılı başkentlerde İstanbul'da bulunan Venedik balyosunun yazmış olduğu raporların büyük bir kıymeti harbiyesi olduğu anlaşılmaktadır. Yine belgelerde Venedik balyoslarının dilekçelerine çok hızlı cevap verildiği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni balyosların çoğunun devlet ileri gelenleriyle kurmuş oldukları kişisel ilişki olmalıdır. Yine belgelerde Osmanlı merkezî idaresinin Doğu Akdeniz'deki önemli limanlar ile ticari şehirlere ve yerel yöneticilere çok hızlı sirayet ettikleri, üzerlerinde büyük bir

prestijinin olduğu anlaşılmaktadır. Venedik ticaretinin Osmanlı limanlarında bu kadar etkin olmalarında kuşkusuz Osmanlı limanlarında taşımacılık yapan Venedik gemilerinin de büyük etkisi vardır.

Osmanlı-Venedik ticaretindeki en önemli problemlerin başında deniz korsanları gelmektedir. Adriyatik'te bir limanda üslenen Ülgünlü korsanlara dair onlarca belge bulunmaktadır. Özellikle 16 ve 17. yüzyılda Ülgünlü korsanlara dair pek çok şikâyet belgelerinde vardır. Ticarete önemli zarar verdikleri anlaşılmaktadır. Yine 17. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz'de Venedik ticaretinin hızlı bir biçimde gerilemeye başladığı 18.yüzyıldan itibaren ciddi önlemler alınmasına rağmen Venedik ticaretinin gerilediği anlaşılmaktadır. Bu gerilemenin sebebi, rekabet ve ticaret gücünü koruyacak askeri gücün eksikliğidir. Rum denizcilerinin Osmanlı limanlarında belirlenleşmesinin esas nedeni ise Venedikli denizcilerin Doğu Akdeniz'deki etkinliklerinin bitmesidir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Arşiv Belgeleri

- BOA. A. A.DVN.DVE., 16-4.
BOA. A. {DVNSMHH.d...3-204.
BOA. A. {DVNSMHH.d...3-561.
BOA. A. {DVNSMHH.d...3-857.
BOA. A. {DVNSMHH.d...3-1636.
BOA. A. {DVNSMHH.d...4-15.
BOA. A. {DVNSMHH.d...4-2097.
BOA. A. {DVNSMHH.d...7-352.
BOA. A. {DVNSMHH.d...7-364.
BOA. A. {DVNSMHH.d...10-375.
BOA. A. {DVNSMHH.d...10-558.
BOA. A. {DVNSMHH.d...12-530.
BOA. A. {DVNSMHH.d...19-340.
BOA. A. {DVNSMHH.d...19-342.
BOA. A. {DVNSMHH.d...23-96.
BOA. A. {DVNSMHH.d...23-473.
BOA. A. {DVNSMHH.d...39-494.
BOA. A. {DVNSMHH.d...48-617.
BOA. A. {DVNSMHH.d...76-364.
BOA. A. {DVNSMHH.d...78-1352.
BOA. A. {DVNSMHH.d...85-51.
BOA. A. {DVNSMHH.d...125-9.

BOA. A. {DVNSMHH.d...125-94.
BOA. A. {DVNSMHH.d... 129-520.
BOA. A. {DVNSMHH.d...135-1335.
BOA. A. {DVNSMHH.d...135-1335.
BOA. A. {DVNSMHH.d...145-189.
BOA. AE.SMRD.III,2-148.
BOA. AE.SMST.III...371-29394.
BOA. AE.SOSM.III 31-2217.
BOA. AE.SOSM.III 32-2223;
BOA AE.SSLM.III 162-9705.
BOA. AE.SSLM.III 162-9707.
BOA.AE.SSLM.III. 162-9711.
BOA. AE.SSLM.III 218-12772.
BOA. AE.SSLM.III 218-12779.
BOA. C..HR..6-297
BOA. C.. HR..6-298.
BOA. C..HR..37-1832.
BOA. C..HR..50-2492.
BOA. C..HR..138-6897.
BOA. C..HR..154-7660.
BOA. C..İKTS 3-135.
BOA. C..ML.. 662-27074.
BOA. HAT 1203-47246.
BOA. İE.BH..4-348.
BOA. İE.DRB.2-183.
BOA. İE.HR..19-1729;
BOA. İE.HR..22-1982.
BOA. MAD.d 6004-
BOA. TS.MA.e 448-28.
BOA. TS.MA.e 889-23.
BOA. TS.MA.d 4699.

Kitaplar

- Braudel F. (2017). *Maddi Uygarlık: Dünyanın Zamanı*. Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yay, 3. baskı.
- Celâlzâde, M. (2011). *Tabakâtü'l Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik: Kanunî'nin Tarihçisinden Muhteşem Çağ Kanunî Sultan Süleyman*. Haz. Ayhan Yılmaz. Kariyer Yay.

- Doğan, G. (2017). *Venediklü ile dahi sulh oluna, 17. ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı-Venedik İlişkileri*. İletişim yay.
- Gelibolulu, Âlî Mustafa (2009). *Künhü'l Ahbâr. Dördüncü Rûkn*. TTK Yay.
- Genç, M. (2014). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. Ötüken Yay.
- Mumcu S. (2014). *Venedik Baylosu'nun Defterleri/The Venetian Baylo's Registers (1589-1684)*. Venezia Edizioni Ca' Foscari - Digital Publishing.
- Oral, Ö. (2019). Pasarofça Antlaşması'ndan Sonra Habsburg Sınırında Osmanlı Askeri Gücü: Niş Kalesi ve Garnizonu Örneği. *Harp ve Sulh 300.Yılında Pasarofça Antlaşması Sempozyumu Bildirileri*. Milli Savunma Üniversitesi Yayınları, Yay, Haz. Gültekin Yıldız, 151-170.
- Parker, G. (2004). *Sovereign City: The City-State Through History*. Reaktion Books Ltd.
- Uzunçarşılı, İ. (1983) *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, C.II, 4. Baskı. TTK Yayınları.

Makaleler

- Aymard, M. (2015). XVI. Yüzyılın sonunda akdeniz'de korsanlık ve Venedik. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 23, 219-238.
- Coco, C. (1991). İstanbul'daki Venedik topluluğu. Çev. Mahmut H. Şakiroğlu. *Erdem Dergisi*, 20, 667-687.
- Doğan, G. (2012). Osmanlı – Venedik ilişkilerinde bir “Tüccarın (Abdurrahman Çelebi) dünyası (1701-1702): Esaret, çaresizlik ve özgürlük”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 95-108.
- Erdoğan, M. (2003). 1701 tarihli Osmanlı-Venedik Ahidnâmesi. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 64-75.
- Gürkan, E. (2012). Batı akdeniz'de Osmanlı korsanlığı ve Gaza meselesi. *Kebikeç*, 33, 173-204.
- Otman, E. (2019). Uluslararası dengeler çerçevesinde Osmanlı İmparatorluğu-Venedik Cumhuriyeti ilişkileri ve Sadrazam İbrahim Paşa (1523-1536), *Bilig*, 90, 137-159.
- Oral, Ö. (2017) Osmanlı-Venedik diplomatik ilişkileri tarihine bir katkı: 1763 Tarihli Cezayir - Venedik antlaşması. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 2, 103-130.

- Öztürk, M. & Aksın, A. (2012). Venedik Devlet arşivindeki Bailo defterlerine göre Osmanlı Devleti'nin Venedik'e zahire ve asker yardımı (1624-1631). *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 32, 141-170.
- Şakiroğlu, M. (1982). 1521 tarihli Osmanlı-Venedik andlaşmasının aslı metni. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 5, 387-404.
- Turan, Ş. (1968). Venedik'te Türk ticaret merkezi: Fondaco dei Turchi. *Belleten*, (12), 247-283.

Ansiklopediler

- İnalcık, H. İmtiyâzât, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), 22, s.245-252.
- Kütükoğlu, M. (1988). Ahidnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), I, 536-540.
- Pedani Pia, M. (2013). Venedik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), 43, 44-47.
- Şakiroğlu, M. (1992). Balyos. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), 5, 43-47.

EXTENDED ABSTRACT

Venice is a unique state model that continued its existence for 1100 years with maritime trade. Contrary to expectations, the activity of Venice in the Mediterranean developed and flourished despite the Ottoman advance. Although not supported by the land army of Venice, the unique trade armada is a sui generis model. This unique model is also reflected in the relationship that it established with the Ottoman Empire. In addition to trade, Venetian sailors undertook the transportation in the distant inner ports of the Ottoman Empire. The Ottoman bureaucracy has developed an interesting equation in maritime trade since the conquest of Istanbul. In the early periods, this equation was provided between Venice and Genoa. From the 15th to the 18th centuries, Venice continued the trade in the Ottoman ports, while the internal transportation in the Ottoman ports was generally carried out by Venetian sailors. Before the Suez Canal was opened, the products brought by ships were transported to the port of Alexandria by camels, commercial operations were carried out in this region and they were taken

to the western ports. Again, the products brought from the Balkans to the Adriatic, Aegean and Peloponnese ports were transported by ships and traded there. Most of the studies on the subject are studies examining the Venetian sources. The newly sorted texts of the Ottoman archives, which are increasing day by day, will offer a new perspective to fill the deficiency on this subject. More than 200 documents determined according to the sorted texts in the Ottoman archive have been examined, nearly half of these documents have been transcribed, and 53 of them have been used. This process gave the opportunity to look at the Ottoman-Venice commercial relations from a new perspective. In this way, it was possible to make a comparison with the Venetian archival documents. The most distinctive features of Venetian merchants who traded in Ottoman ports, reflected in the documents, were their pragmatic attitudes. The most important actors in this process were Venetian merchants and Venetian seafarers. The Ottoman Empire, which was in a very critical position on the trade routes from the east, ensured commercial stability as the most influential state in the region for a very long time. The most important share in the commercial success of the Venetian trade in the Ottoman ports was the Venetian consuls and Venetian diplomacy under the leadership of the Venetian bailo. With the Ottoman period, the Venetian colony in Beyoğlu grew larger and increased its influence and continued its existence for a long time. Most of the previous studies on the subject are based on the Venetian archives. The fact that the research carried out is based on Ottoman archival documents has made a significant contribution to the originality in this regard. The existence of a very effective Ottoman diplomacy between distant Ottoman ports is also clearly seen in the documents. It has been understood that Venice carried out a very difficult balance diplomacy between the Ottoman state and the Habsburgs. The most important problem in the Ottoman-Venetian trade was sea pirates. Especially in the 16th and 17th centuries, there were many complaints about the pirates of Ülgün in the documents.